Kenyeres Zoltán

Szakonyi Károly: Írók lámpafénynél

Én is voltam katona, igaz, nem sokáig, csak két hónapig viseltem egyenruhát, mert az egyetemisták fegyverforgatásáról akkor még friss emlékei voltak a rendszernek, és nem akartak túlságosan kiképezni bennünket. De engem mégis legrosszabbkor, mondhatnám, a lehető leggonoszabb időben hívtak be, néhány héttel az esküvőm után, 1963 augusztusában. Nem kárpótolt, hogy gyönyörű helyre kerültem, Pétervására az ország egyik legszebb vidéke. És nem kárpótolt, hogy sokkal jobb sorom volt, mint Micskeinek. Amikor kiderült, hogy diplomám szerint angoltanár vagyok, a foglalkozások helyett angolórákat tartottam a főtisztteknek, külön szobát kaptam, nem ellenőrizték, szabályosan ágyazok-e be, stb. Nem emlékszem, hogy szólítottak, de arra igen, hogy egy kis tisztelettel beszéltek velem, nem úgy, mint Szakonyi hősével.

Micskeit akkor már éppen egy éve ismertem, mert úgy vagyok vele, hogy, akik olvasmányaimban megragadnak, azokat ismerőseim közé sorolom, néha barátaim is lesznek. Szakonyi Károllyal akkor még nem találkoztam, de katonanovelláját éppen egy évvel korábban az Új Írás 1962. augusztusi számában olvastam el. Botos Pál hajlott hátát, vörös kezét, bajuszát ma is magam előtt látom, s szinte ott vagyok, amikor az őrség az éjjeli sötétben lelövi. Az *Emberi üdvözlet* az 1960-as évek megújuló irodalmának legjobb elbeszélései közé tartozott, és ma is a legjobbak közé tartozik. Történetmesélő elbeszélés, és mint ilyen, hosszú idő elteltével az elmúlt években újra időszerű lett. Az olvasóközönség kezd elfordulni a nehezen emészthető, lassú folyású un. szövegirodalomtól, belefáradt abba, hogy hosszadalmas belső monológok és nyelvjátékos reflexiók helyettesítik a mesét. Az utóbbi évek olvasóinak többségéhez közelebb áll a 60-as évek prózája, mint a 80-90-es éveké, s ezt az ízlésváltozást az irodalom is követi.

Akkor olyan folyóirat-számok jelentek meg, mint ez az 1962. augusztusi Új Írás-szám. Szakonyi novellája előtt Nagy László Lorca-fordításai álltak kis vallomásos jegyzetével („Rokonomnak érzem régóta Garcia Lorcát…"), utána pedig Weöres Sándor *Koratavasz* című verse következett. A szépirodalmi rovatot Illyés Gyula nagy verse zárta le, az *Óda a törvényhozóhoz*. Persze Szakonyi nevét nem 1962-ben kellett volna megtanulnom, hanem egy évvel korábban, mert első novelláskötete 1961-ben jelent meg a Magvető *Új termés*-sorozatában: *Középütt vannak a felhők*. Ahogy keresgélek a polcomon, az „esz" betű környékén, meg is lelem,

egyetemi éveim alatt és pályakezdő koromban ugyanis még volt annyi pénzem, hogy rendszeresen megvegyem a fiatal írók első köteteit. A borító behajtott hátsó fülszövegén egy 18–20 éves süvölvény néz rám, pedig akkor már betöltötte a harmincat, ami nem is olyan pályakezdő kor. (Karinthy már tizenéves korában megírta első regényét.) Aztán sorjáztak kötetei évi rendszerességgel, legfeljebb kétévente, s közben hamar felfedezte a színpadot, és nemcsak felfedezte, hanem meg is hódította: az *Életem, Zsóka*, az *Adáshiba* remek színészeknek adott alkalmat a kibontakozásra. Minden író sokat tanul elődeitől és társaitól, akár elismeri, akár nem, és sokat tanul a kritikákból is, akár örül nekik, akár nem. Sok mindenen változtathat a tanulás hatására az évek során, de alaphangját, alkatából következő alaptónusát nem szabad feladnia. Szakonyinak is megvan az írásait felismerhetővé tevő hangregisztere. Ő a rideg, hideg, kegyetlen emberkritika és a lírai megbocsátás két szélső pontja között a felezővonaltól láthatólag az utóbbihoz áll közelebb.

Pázmány Péter mondta, hogyha valaki írásában valami jót talál, akkor az övé. Így gazdagodunk valamennyien, amikor élményszerűen olvasunk. Szakonyi Károly is magáénak, hozzá tartozónak mondhatja mind a harminc elbeszélést, amelyet közreadott ebben a vállaltan szubjektív válogatásban. A válogatás munkáját néhány évvel ezelőtt a Lyukasóra hasábjain kezdte meg, szinte rovatszerűen, „Olvassuk újra" cím alatt. Aztán a Magyar Írók Egyesületének gondozásában könyv lett belőle. A könyv fedelén nem az olvasható, hogy válogatta és szerkesztette Szakonyi Károly, hanem csak annyi, hogy Szakonyi Károly. Saját neve alatt adta ki, önálló kötetként, mert övé, az ő szellemi birtoka. Ő látta meg ezeket a novellákat, ő emelte ki őket az elmúlt immár több mint félévszázad hatalmas novella-halmazából. És micsoda novellákat! Szerzőik, íróik sajnos már nincsenek köztünk, de ismertük őket, beszéltünk velük, összejártunk velük. Én fiatal koromban sem voltam valami nagy társasági ember, de legtöbbjük még nekem is személyes ismerősöm volt. (Hát még írásaik alakjai!) A válogatás Bertha Bulcsu *Jégnovella* című kis remekével kezdődik és Tamási Áron híres elbeszélésével, a *Rendes feltámadással* fejeződik be. De ott van Tersánszky és Lengyel József, Cseres Tibor és Tatay Sándor, Mándy Iván és Sarkadi Imre éppen úgy, mint Császár István és Simonffy András. Csak Mészöly Miklós hiányzik. (Nekem hiányzik. *A Jelentés öt egérről* a világ egyik legszebb novellája.)

A gyűjteménybe beválogatott novellák előtt kis bemutató szövegek állnak. Nem „krétarajzok", Illés Endre azokban a nagyszerű portréiban versenyre kelt írótársaival, akiknek arcképét rajzolta, be akarta bizonyítani (nem egyszer be is tudta bizonyítani, hogy ő is képes nehéz súlyokat

emelni anélkül, hogy gyöngyözne a homloka, csak úgy (mint ahogy Szerb Antallal kapcsolatban írta) mintha egy elegáns hölgy szépen hímzett zsebkendőjét emelné feje fölé. Szakonyi Károlynak nem kell bizonygatnia, hogy versenyképes író, ezúttal inkább velünk akar versenyezni, irodalomtörténészekkel, hogy van ő olyan filológus, mint mi. És tényleg van. Az adatokat, a legfőbb tudnivalókat tömöríti egybe, kis fülszövegeket ír, nem a láttatás, hanem az eligazítás céljából. Az ön-háttérbe-szorítás rokonszenves szándéka ellenére persze itt is, ott is megmutatkozik a rajztudás, néha akárcsak egyetlen vonal, egyetlen kezdőmondat erejéig. „Szürke öltönyt viselt hozzá való nyakkendővel, ősz haja ezüstös fényt adott egész lényének. Halk modorú volt, szinte személytelenül udvarias mindenkivel." Erről eszembe jut első találkozásom Illés Endrével. Ő hívott magához, állást ajánlott a kiadóban. Szívdobogva mentem fel a New York ház harmadik emeletére, mondtam a nevem a titkárnőnek. Bólintott, menjek be, Illés elvtárs már vár. Félszegen benyitottam. Apámnál idősebb volt, nem tudtam, hogy szólítsam, próbálkoztam valami Bandi bácsi félével. Szelíden rám nézett – Kérlek, szólíts engem Endrének – mondta. Így soha nem szólította senki, még ma, rég holtában is Illés Bandiként beszélünk róla, akik szerettük és tiszteltük. Azok nevezik Illésnek, vagy Illés Endrének, akiknek nem adta ki kéziratát. Endrének senki.

De hogy visszataláljak az elbeszélés gyűjteményéhez, a kis bevezető után két remek Illés Endre írás következik. Az egyikben, Korányi Frigyes, a híres, nagy professzor irodalmi példával oktatja az újdonsült medikust: – A tökéletes anamnézis úgy néz ki , ahogy Tolsztoj leírja a foglyul ejtett franciákat az ütközet után. Az kérem, a vitaminhiány pontos leírása. Amikor még fel sem fedezték a vitaminokat. A jó orvos úgy állítja fel a beteg kórrajzát, hogy abban benne vannak a még fel nem fedezett betegségek is. Illés Endre jó író volt, nem fordította le didaktikusan a példázatot.

Egyetlen író szerepel a kötetben, akit Szakonyi Károly már nem nevezhetett kortársának, akivel nem beszélgethetett, akivel nem ülhetett le egy kávé mellé, és akivel nem ihatott meg a pultnál egy pohár konyakot: Gelléri Andor Endre. Elődjének, példájának nevezheti, és szerepeltetése valami ilyesmit jelenthet. Az őt bemutató, az őt bevezető arcvázlat remek jelenettel kezdődik: „Amikor még technológiai diákként Az Est-lapok tehetségkutató pályázatára bevitte novelláját a rövidlátó fiúról, aki lekapja szemüvegét, hogy ne lássa szerelmét egy másik fiú oldalán, Mikes szerkesztő úr azt kérdezte: – Ezt maga írta? – És szólt a többieknek: – Az Isten küldött hozzám valakit, s most megvizsgálom az isteni küldött angyalszárnyait." E történetet idéző bevezető után, mégsem ez a korai novella szerepel, hanem egy másik remekmű, az *Egy fillér*. Ez 1930-ban kelet-

kezett, és egy munkanélküli fiatalemberről szól, aki teng-leng a városban, és kínzó éhségében a járdaszéli füvet rágja. Emlékszem, amikor évtizedekkel ezelőtt, még egyetemista koromban először olvastam ezt az elbeszélést, arra gondoltam, ilyen nincs. És akkor, amikor először olvastam, akkor tényleg nem volt ilyen.

Még azt kell elmondanom a kötetről, hogy illusztrációk is készültek hozzá, minden benne szereplő írónak ott látható a rajzos arcképe. Orosz István készítette őket, nem akárki. (*2016.)*

Megjelent: Kenyeres Zoltán: Harmadik csöngetés
Savaria Universiti Press, 2018.

Az írás emlékeztető újraközlésével köszöntjük Szakonyi Károlyt, lapunk jelesét, 91. születésnapján.